

ALICJA KOZUBSKA

TOLERANCJA I TWÓRCZA POSTAWA JAKO PODSTAWOWE KATEGORIE PRACY PEDAGOGA SPECJALNEGO

1. Wprowadzenie

Żaden system pedagogiczny nie lekceważy znaczenia nauczyciela-wychowawcy w procesie dydaktyczno-wychowawczym. Wyodrębnienie się pedeutologii, nowej gałęzi pedagogicznej, zajmującej się m.in. osobowością nauczyciela, doбором kandydatów do zawodu nauczycielskiego, kształceniem i doskonaleniem nauczycieli, ich pracą zawodową, jest wyrazem potrzeby zainteresowania się tą rolą.

We współczesnej pedagogice najogólniejsza metodologiczna dyrektywa sugeruje całościowe i strukturalne traktowanie procesu dydaktyczno-wychowawczego, w którym jednym z istotnych elementów jest nauczyciel-wychowawca, ujmowany również, jako struktura, na którą składają się m.in. dyspozycje osobowościowe, właściwości intelektualne, umiejętności, postawy itd.

2. Zadania pedagoga specjalnego

Wymagania stawiane przed nauczycielami, szczególnie w zakresie powinności moralnych, nabierają wyjątkowego znaczenia w przypadku pedagogów specjalnych.

Działalność pedagoga specjalnego nabiera właściwego sensu, gdy nie jest nastawiona tylko na naprawienie uszkodzeń, ich kompensowanie, ale na „całości kształt realizowania człowieka w człowieku”.¹ Często pedagog specjalny jest głównym dawcą tego, czego jego podopieczni byli lub są pozbawieni. Jak

pisze T. Kotarbiński „w pełni dbać o cudze sprawy, może ten tylko, kto jest usposobiony życzliwie względem podopiecznych, nadaje się więc na opiekuna bodaj najbardziej człowiek dobry, o dobrym sercu, wrażliwy na cudze potrzeby i skłonny do pomagania.”²

Osiągnięcie celów w pracy rewalidacyjnej z jednostkami odchylonymi od normy w różnych zakresach jest szczególnie trudne. Dlatego też od pedagogów specjalnych wymaga się oprócz:

- a) wiedzy ogólnej,
- b) wiedzy pedagogicznej,
- c) wiedzy przedmiotowej,
- d) wiedzy metodycznej,
- e) umiejętności pedagogicznych,

także szczególnie wysokiego poziomu moralnego, postawy odpowiedzialności społecznej i twórczego podejścia do swoich zadań. Pamiętajmy bowiem, że pedagog specjalny powinien pracować nie tylko z jednostką odchyloną od normy, lecz także z jej rodziną i szerszym środowiskiem.

Dlatego też korzystne i konieczne jest odwoływanie się do myślenia humanistycznego pozwalającego zrozumieć, że „człowiek jako istota ludzka podlega na równi prawom wartości i powinności. (...) Pozwala ono życie i los człowieka dostrzegać i analizować przez pryzmat skomplikowanych powiązań i uwarunkowań, w które uwikłany jest każdy z podmiotów nauczania-uczenia się.”³

Realizacja wymienionych zadań jest sprawą bardzo trudną. Obejmuje ona bowiem:

1. Proces rewalidacji jednostek niepełnosprawnych wymagający ich usprawnienia fizycznego, psychicznego i społecznego, a także przygotowania do życia w społeczeństwie i pełnienie w nim ról na miarę możliwości tych jednostek.
2. Nawiązanie i intensyfikowanie współpracy z rodziną, zabieganie o stworzenie w niej warunków korzystnych dla rozwoju dziecka, włączenie jej w realizację celów kształcenia specjalnego.
3. Integrację ludzi niepełnosprawnych, czyli przygotowanie jednostki niepełnosprawnej do funkcjonowania w społeczeństwie i przygotowanie ludzi zdrowych, uważanych za mieszczących się w normach sprawności fizycznej i psychicznej, do jej przyjęcia.

Muszą to być działania kierowane na:

- a) wyrabianie wśród jednostek pełnosprawnych pozytywnego stosunku do jednostek niepełnosprawnych,
- b) wytwarzanie przychyłnej i serdecznej atmosfery wokół tych jednostek i ich rodzin,

- c) ukazanie wartości jednostek odchylonych od normy, ich przydatności i roli w życiu społeczeństwa,
- d) włączenie jednostek pełnosprawnych do działań na rzecz zintegrowania ich z jednostkami niepełnosprawnymi.⁴

3. Uwarunkowania wypełniania zadań przez pedagoga specjalnego

Kluczowymi pojęciami wydają się być w związku z powyższym, twórcza postawa i tolerancja.

Prezentowanie przez pedagoga specjalnego twórczej postawy wyzwala i umożliwia rozwój twórczości jednostek odchylonych od normy, a przez to również osiągnięcie przez nie szczęścia i zadowolenia.

Sprzyja także poszerzaniu kręgu ludzi mogących wspomóc proces rewalidacji.

Konieczność twórczej pracy pedagoga specjalnego akcentowała bardzo silnie Maria Grzegorzewska pisząc: „Na tym polega wolność człowieka: na twórczej pracy, na szukaniu nowych dróg, na znajdowaniu coraz lepszych form pracy.”⁵ Warunkiem koniecznym dla powstania tej twórczej postawy jest według Marii Grzegorzewskiej budowanie w sobie ładu, harmonii i spokoju, a także siły do walki „do przewycięzania zła, łatwizny, rutyny, szarości.”⁶

„Aby dużo dać, trzeba dużo mieć”⁷ – w tym budowaniu samego siebie najważniejsza jest, w przypadku pedagoga specjalnego, jego osobowość, jego wartość moralna, przewyższająca wartość wykształcenia formalnego, a stanowiąca podstawę dla ukształtowania postawy służby społecznej nadającej temu zawodowi wysoką godność.

Pojęcie tolerancji bądź nietolerancji pojawia się zawsze, gdy mamy do czynienia z innością jak w przypadku jednostek odchylonych od normy, a w okresach przemian i związanych z nimi kryzysów ekonomicznych, społecznych, aksjologicznych, nabiera większego znaczenia.

W procesie edukacji tolerancja gwarantuje zachowanie podmiotowości ucznia i umożliwia realizację idei humanizmu.⁸

W naukach społecznych, również w pedagogice, pojęcie „tolerancja” oznacza najczęściej „liberalny stosunek jednostki do zachowań i poglądów innych osób, wyrozumiałość dla tych postaw ludzkich, które są częściowo bądź całkowicie niezgodne z postawami przyjmowanymi przez daną jednostkę.”⁹

Z przejawami braku tolerancji i koniecznością jej kształtowania pedagog specjalny spotyka się niejednokrotnie. Potrzeba jej przejawiania i doznawania jest na stałe wpisana w tę rolę i dotyczy wszystkich zakresów zadań wspomnianych

uprzednio. Najbardziej zaś związana jest z ideą integracji, obejmuje bowiem wówczas całe społeczeństwo.

Oczywiście rozwijanie tolerancji nie stanowi jedynie zadania pedagoga specjalnego, albowiem polega ona na akceptowaniu różnorodności, indywidualizmu, cudzej odmienności i powinna dotyczyć wszystkich ludzi.

Korzystne dla tego procesu mogą być postawy i działalność nauczycieli, wychowawców, opiekunów. S. Kawula podaje za Z. Pietrasińskim zalecenia kształtujące u wychowanków postawy twórcze, nonkonformistyczne, sprzyjające tolerancji i podmiotowości.

Oto niektóre z nich:

„1. Popieraj i oceniaj inicjatywę wychowanków w uczeniu się.

Ucz sposobów oceny każdego pomysłu. Ucz dzieci by ceniły swoje pomysły.

2. Ceń twórcze myślenie. Wyrabiaj tolerancyjny stosunek do nowych rozwiązań i idei. Stwarzaj sytuacje wymagające twórczego myślenia. Strzeż się narzucania innym sztywnych schematów.

3. Ucz jednostki twórcze właściwego zachowania się w grupie. Rozwijaj konstruktywny krytycyzm.

4. Popieraj zwyczaj pełnej realizacji pomysłów i zadań. Udostępniaj środki niezbędne do realizacji zadań i pomysłów.

5. Popieraj i umożliwiał młodzieży zdobywanie wiedzy z wielu dziedzin – sprzyja to wszechstronnemu rozwojowi osobowości i oryginalności zachowania.” (...) ¹⁰

W tym duchu przygotowane młode pokolenie zapewne ułatwiłoby realizację zadań integracyjnych, powstania społeczeństwa, w którym pełnosprawni ludzie nie upośledzają niepełnosprawnych lekceważąc ich prawa społeczne.

Dobrze byłoby zdać sobie sprawę z tego, że człowiek upośledzony jest taki sam jak my, bowiem każdy z nas dźwiga kalectwa i ułomności różnego rodzaju. Każdy chce być kochany, szanowany, potrzebuje wspólnoty ludzi, którym zależy na jego rozwoju. Osoba niepełnosprawna potrzebuje tego jeszcze bardziej, zaś jej wartość kulturotwórcza „(...) polega na tym, że swoim istnieniem skłania ona innych ludzi do refleksji nad przygodnością egzystencji, wskazuje na wartości źródłowe, stanowi wezwanie do działań moralnie dobrych.”

Przedstawione w toku powyższych rozważań wymagania, którym powinien sprostać pedagog specjalny, wydawać by się mogło przerastają ludzkie możliwości. Są jednak ludzie podejmujący ten trud, co więcej, nie jako udrękę, lecz radość wyzwalania „człowieka w człowieku”. Można go podjąć pamiętając, że „Tajemnica talentu pedagogicznego leży m.in. właśnie w tym, żeby z danej indywidualnej struktury swojej osobowości wyłonić swój własny talent pedagogiczny, swój własny skuteczny styl wychowania, swoją własną fizjonomię wychowawcy, metody i sposoby skuteczne i owocne w swoich własnych rękach.” ¹²

Zaś dobroć, wiara w skuteczność swej pracy i optymizm obok twórczej postawy i tolerancji umożliwiają osiągnięcie pedagogicznych sukcesów.

PRZYPISY

- ¹ J. Doroszevska: Pedagogika specjalna. Wrocław Ossolineum, 1989, T. 1. s. 134.
- ² T. Kotarbiński: Medytacje o życiu godziwym. Warszawa WP, 1986, s. 60.
- ³ A.M. Tchorzewski: Nauczyciel w perspektywie wartości i powinności moralnych. W: Rola wartości i powinności moralnych w kształtowaniu świadomości profesjonalnej nauczycieli, pod red. A. M. Tchorzewskiego, Bydgoszcz WSP, 1994, s. 237.
- ⁴ H. Borzyszkowska: Zadania pedagoga specjalnego w pracy nad rehabilitacją dziecka upośledzonego umysłowo. W: Kwartalnik Pedagogiczny 1989 nr 2, s. 171.
- ⁵ M. Grzegorzewska: Listy do młodego nauczyciela. Warszawa 1969 Seria II, s. 48.
- ⁶ Ibidem, s. 42.
- ⁷ Ibidem, s. 52.
- ⁸ S. Nalaskowski: Humanizm i podmiotowość w wychowaniu. Toruń 1992.
- ⁹ S. Kawula: Tolerancja jako kluczowa kategoria szkolnej edukacji. W: Rola wartości i powinności moralnych..., op.cit. s. 234.
- ¹⁰ Ibidem, s. 236 za Z. Pietrasiński: Atakowanie problemów. Warszawa PWN, 1983.
- ¹¹ D. Kornas-Biela (red.): Osoba niepełnosprawna i jej miejsce w społeczności. Lublin KUL, 1988, s. 14.
- ¹² S. Szuman: Talent pedagogiczny. W: W. Okoń (red.): Osobowość nauczyciela. Warszawa PWN, 1959, s. 87-90.